Cengiz İmparatorluğu

Hakkında İlk Tarih Kayıtları

Meng Ta pei lu ve *Hei Ta shi lu*

Yayına Hazırlayan:
Mustafa UYAR

Çeviri:
Ankhbayar DANUU

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 933
KÜLTÜR SERİSİ: 495

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-975-437-897-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2012
2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE TİC. A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi Nu:6/13, Bağcılar-İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

GİRİŞ

Shao Hung ve Eseri Meng Ta pei lu 13
Meng Ta pei lu'nun Nüshaları ve Neşirleri: 13
Meng Ta pei lu'nun İçeriği: 20

Peng Da Ya ve Xiu Ting'in Eseri Hei Ta shi lu 23
Hei Ta shi lu'nun Nüshaları ve Neşirleri: 23
Hei Ta shi lu'nun İçeriği: 28

MENG TA PEİ LU,
MOĞOL TATARLARININ UMUMÎ TARİHİ,
Shao Hung

Devletin Kuruluşu 33
Tatar Hükümdarına Dair 48
Devletin Adı ve Takvimin Uygulanması 39
Prensler ve Noyanlar 45
Kumandanlar ve Maiyetleri 50
Müşavirlik Makamı 56
Askerî Yasa 58
At Yasası 59
Yiyecek ve Pirinç 60
Savaş ve Çatışma 60

Devlet Düzeni ... 63
Huy ve Tavırları ... 64
Askerî Teçhizat ve Silahlar ... 66
Elçi Gönderme ... 67
İnançlar ... 68
Kadınlar ... 69
Ziyafet ve Eğlence Âdetleri ... 71
Sonsöz ... 72

HEİ TA SHİ LU,
KARA TATARLAR'A DAİR MUHTASAR,
Peng Da Ya ve Xiu Ting

Kara Tatarlar Devleti ... 77
Kara Tatar Reisinin Unvanı ... 77
Kara Tatar Reisinin Oğulları ... 78
Kara Tatar Müşavirleri ... 79
Kara Tatarlar Ülkesi ... 82
İklim ... 82
Otlaklar ... 83
Hayvancılık ... 83
Çadırlar ... 84
Yiyecek ... 86
İçecek ... 87
Tuz ... 87
Yakacak ... 88
Mum ... 88
Avcılık ... 88
Giydikleri Başlıklar ... 89
Kıyafet ... 89
Dil ve Yazı ... 90
Ad Verme ve Kullanma ... 90
Selamlaşma ... 91
Mevki ve Oturma Düzeni ... 91
Takvim ... 91
Uğurlu Gün Anlayışı ve Harekete Geçilmesi ... 92
Olayların Kalem ile Kayıt Altına Alınması ... 92
Damga ve Mühür ... 94
Müneccimlik ... 94

Konuşma Tarzları 98
Vergi 98
Alışveriş 102
Ticarî Hayat 102
Resmî Unvanlar 103
Nüfus 104
Yasa 104
Ödüllendirme ve Cezalandırma Âdetleri 105
Hırsızlığa Dair Kanunlar 105
Okçuluk 106
At Terbiyesi 107
Eyer 109
Askerler 109
Silah ve Askerî Teçhizat 110
Askerî Erzak 111
Savaş Taktikleri 113
Orduların Konaklaması 114
Savaş Düzeni 115
Savaş Yöntemleri 116
Özel Mülk ve Topraklar 118
Çeşitli Mıntıkalarda Görev Yapan Askerî Birlikler 120
Hâkimiyetleri Altındaki ve Dışındaki Ülkeler 122
Savaşta Ölenler Hakkında 125
Defin Âdetleri 126
Bu Kitaba İlave 126
Sonsöz 127

Kaynakça 131
Dizin 135

ÖNSÖZ

Moğolların Gizli Tarihi ve *Altan Topçi* adlı *Moğol*ca kaynaklar; *Ata Melik Cüveynî*'nin *Târih-i Cihân-güşâ*'sı ve *Reşîdüddin Fazlullah Hemedânî*'nin *Câmi' el-Tevârîh*'i gibi Farsça eserler; *Plano Carpini, William von Rubruk* ve *Marco Polo* gibi Batılı seyyahların notları, *Moğol İmparatorluğu* tarihinin muasır kaynakları konumundadırlar. Elinizdeki çalışmada yer alan *Shao Hung*'un *Meng Ta pei lu* (*Moğol Tatarların Umumî Tarihi*) adlı eseri ve *Peng Da Ya ile Xiu Ting*'un kaleme aldığı *Hei Ta shi lu* (*Kara Tatarlara Dair Muhtasar*), yukarıda ismi geçenlerden önce telif edilmiş olmaları ve içerdikleri malumat bakımından, en az onlar kadar önem arz etmektedirler.

Meng Ta pei lu ve *Hei Ta shi lu*, 1221 ve 1237 yıllarında Moğol ülkesini bizzat ziyaret eden elçilerin gözlemlerini içermektedir. Söz konusu iki eser, Moğol İmparatorluğunun ilk devresi kadar, bu dönem Moğol-Çin ve Moğol-Türk ilişkileri hakkında da önemli malumat vermektedir. Her iki eser de, Moğolların maddi ve manevi kültürüne ilişkin birçok veri sunmaktadır. Ayrıca, kaynaklardaki bilgilerin açıklanması sırasında, Moğollar hakkında bilgi veren diğer Çin kaynaklarına da müracaat edilmiştir; bu sayede Moğollar hakkında başka kaynaklarda yer alan malumattan haberdar olabilmekteyiz. Saydığımız sebeplerle, *Giriş* bölümünde ayrıntılı biçimde tanıttığımız bu kaynak eserleri, Türkçeye kazandırmayı uygun gördük. Bu çalışmanın, ülkemizde yapılan Moğol tarihi araştırmalarında ve ilgili başka çalışmalarda, önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Meng Ta pei lu metnini, Wang Guo wei'nin 1936 tarihinde Pekin'de neşrettiği kitabını (*Meng Ta pei lu, Hei Ta shi lu: zang zheng*), J. Bayasah'ın Moğolca eseri (*İh Mongol Ulsın tüühend holbogdoh hyatad hoyor survalj biçig*, Ulaanbaatar 2006) ile ve N. Ts. Munkuev'in

Rusça doktora tezini (*Nekotorıye problemı istorii mongolov XIII v po novym materialam: issledovaniye yujnosunskih istoçnikov,* Dissertatsiya doktora istoriçeskii nauka, İnstitut Vostokovedenie Akademii Nauk SSSR, Moskova 1970) ve buralardaki çevirilerini mukayese ederek Türkçeye aktardık. *Hei Ta shi lu'*nun metnini ise, 1557 tarihinde *Yao Ci*'nin istinsah ettiği nüshanın *Wang Guo Wei* neşri ile J. Bayasah'ın ve N.Ts. Munkuev'in yukarıda zikredilen eserlerini karşılaştırarak Türkçeye çevirdik. Moğol tarihi bakımından önemli gördüğümüz terim, ıstılah, kişi ve yer isimlerini, dipnotlar vererek açıklamış bulunmaktayız. Metnin içinde geçen [ ] işaretleri arasında, Wang Guo wei'nin eserinde yaptığı önemli açıklamaları ve bu eserdeki varak numaraları verilmiştir. Çince kelimelerin Latinizasyonunda, *Hanyu Pinyin (Hànyǔ Pīnyīn)* standardı sadeleştirilmiş biçimde kullanılmıştır.

Takdim yazımızın sonunda, çalışmamızın neşri yönünde teşviklerinden ötürü Prof. Dr. İlhan ERDEM'e ve Prof. Dr. A. Melek ÖZYETGİN'e; önemli bazı çalışmaların temininde yardımlarını esirgemeyen Yale University'deki değerli dostumuz Dr. Hadi JURATI'ye, Almanca metnin anlaşılması yönünde katkı sağlayan Arş. Gör. Mert KOZAN ve Gülcan PALO'ya; Çince kelimelerin Latinizasyonunu gerçekleştiren Lavira Yi Wang'a; Türkçe metni tashih zahmetinde bulunan değerli dostumuz Ahmet Tahir KARTAL'a; eserin kapak tasarımından ötürü Olgun UYAR'a teşekkür ederiz. Ayrıca, çalışmalarımıza sağladığı maddi destek dolayısıyla, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'na minnettarız.

Mustafa UYAR ve **Ankhbayar DANUU**
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ANKARA

GİRİŞ

Shao Hung ve Eseri Meng Ta pei lu

Meng Ta pei lu'nun Nüshaları ve Neşirleri:

Meng Ta pei lu isimli eser, 1221 yılında *Moğol* kumandanı *Mukali* ile görüşmek üzere eski *Jin Hanedanlığı*[1] başkenti *Yan jing*[2] şehrine giden *Çin* elçisi *Shao Hung* tarafından kaleme alınmıştır. Bu eserin önemi, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*'ne ait ilk kaynak olmasından ileri gelmektedir[3]. Bu eserin asıl nüshası, maalesef, günümüze ulaşamamıştır. Mevcut nüshalarında "Bu yazı, *Song Hanedanlığı*[4] mensubu *Meng*

1 Bu hanedanlık, *Tunguz* kabileleri birliğinden müteşekkildir. Reisleri *Aguday, Kitanlara* karşı 1114 yılında kazandığı zaferden sonra, 1115 yılında kendisini imparator ilan etmiş ve hanedanlık adını da *Jin* (*Altın*) olarak vermiştir. Bu dönemde *Jin* ve *Song* devletleri arasında ittifak kurulmuş ve bu ittifak, 1125 yılında *Liao Hanedanlığı*'nı yıkmayı başarmıştır. Bu tarihten itibaren, kuzey *Çin*'i tamamen kontrol altına almış ve zaman zaman *Song Hanedanlığı* ile de çatışmıştır. Fakat 1140 yılından itibaren, Moğol kabilelerinin güçlenmesi ile kuzey tarafından da tehdit edilmeye başlanmıştır. Bu tehdidin devamı olarak 1210 yılında, Moğol hükümdarı *Cengiz Han*'ın taarruzuna maaruz kalmış ve 1234'te tamamen Moğolların eline geçmiştir, bkz. Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi,* Ankara 2007, s. 249-256; Herbert Franke, "The Chin Dynasty", *The Cambridge History of China,* edited by Herbert Franke & Denis Twitchet, Cambridge University Press 1994, c. VI, s. 215-319.

2 Günümüz *Çin* Devleti'nin başkenti *Pekin*, 1260 yılında Moğol *Yuan Hanedanlığı*'nın kuruluşuna kadar *Yan jing* şeklinde anılıyordu. İlk defa, *Liao* döneminde (907-1125) ikinci başkenti olarak kurulmuştur ve adı, *Jin Hanedanlığı* döneminde, 1153 yılında *Zhongdu* şeklinde değiştirilmiştir. Daha sonra, *Cengiz Han* zamanından itibaren kuzey *Çin*'deki Moğol yönetiminin önemli bir karargâhı haline gelmiştir, bkz. Christopher P. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire,* New York 2004, s. 123.

3 Bu eserin Moğollarla ilgili sistematik bilgileri içeren ilk tarihî kaynak olduğu, Werner Banck tarafından mutlak biçimde dile getirilmiştir. Erich Haenisch, Yao Ts'ung-wu, Peter Olbricht, and Elisabeth Pinks, *Meng-Ta pei-lu und Hei-Ta shih-lüeh: Chinesische Gesandtenberichte über die frühen Mongolen 1221 und 1237,* (ed. Warner Banck) Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1980, s. VII.; ayrıca bkz. Christopher P. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire,* New York 2004, s. 154; J. Bayasah, *İh Mongol Ulsın tüühend holbogdoh hyatad hoyor survalj biçig*, Ulaanbaatar 2006, s. 7.

4 Bir asker ailesinden gelen *Chao Kuang yin*'in 960 yılında, *Pekin*'in güney bölgesinde kurduğu *Kuzey Song Devleti*, 1126 yılında eski müttefiki *Jin Hanedanlığı* tarafından yıkılmıştır. Yıkılan bu hanedanlığın son hükümdarının kardeşi *Gaozong*, 1127

Hung tarafından kaleme alınmıştır" ibaresi bulunduğundan, 1926 yılına kadar eserin müellifinin *Çinli* komutan *Meng Hung* olduğu kabul edilirdi. Bu yanılgı, 1350-1360 yılları arasında, *Yuan Hanedanlığı*'nın son dönemlerinde *Çinli* âlim *Tao Zong Ni* (1320-1399)'nin derlediği *Shou fu* mecmuasında, *Hung*'un, *Song Hanedanlığı*'nın ünlü kumandanı *Meng Hung* şeklinde yazılmasından kaynaklanmıştır[5]. Fakat, *Çinli* tarihçi *Wang Guo wei*[6], eserin *Gu jin shuo hai* mecmuasındaki nüshasına dayanarak, 1926 yılında, müellifinin *Shao Hung* adlı bir *Song* memuru olduğunu ileri sürmüştür[7]; bu görüş, sonraki araştırmacılarca da kabul edilmiştir[8]. Fakat ne yazık ki, *Shao Hung*'un hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgiler henüz aydınlanmış değildir. *Zhou Mi*'nin kaleme aldığı *Cidong ye yu* adlı eserde, *Shao Hung*'un *Song*lu olmadığı bildirilmektedir[9]. *Wang Guo wei*, onun *Jin Hanedanlığı*'nın *Cürcen*[10] bölgesinden *Song Hanedanlığı*'na getirildiğini ileri sürmüştür[11]. Munkuev de, *Shao Hung*'un soy adındaki yabancı menşei

yılında, *Nankin*'de tahta çıkarak başkenti *Hangchou* olan *Güney Song Hanedanlığı*'nı kurdu. *Güney Song Hanedanlığı* dönemi, bilim ve kültür açısından *Çin* tarihinin en parlak dönemlerinden biri olmuştur. Bu hanedanlık, *Cengiz İmparatorluğu* döneminde *Jin Devleti*'ne karşı Moğollarla ittifak içine girmişti. *Jin Devleti* 1234 yılında Moğolların eline düşünce, *Moğol İmparatorluğu* ile karşı karşıya gelmiş ve ister istemez müttefik olmaktan çıkarak düşman konumuna geçmiştir. İki devlet arasında uzun süre devam eden diplomatik ve askerî çatışmalar ardından, 1273 yılında Moğollara yenik düşmüştür. Bundan hemen sonra, 1276 yılında, hükümet merkezi Moğollar tarafından zapt edilmiş ve imparator esir düşmüştür, bkz. Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 245-249.

5 N. Ts. Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar*, Moskova 1975, s. 20.

6 *Wang Guo Wei*'nin hayatı ve ilmi faaliyetlerine dair geniş bilgi için bkz. Joey Bonney, *Wang Kuo-wei: An intellectual Biography*, Harvard University Press 1986.

7 *Wang Guo Wei*, "*Meng Ta pei lu: zang zheng*", *Yi shu*, c. XXXVII (1926), 1a-2a.

8 Pelliot P. "L'edition collective des oeuvres de Wang Kouo-wei", *T'oung Pao*, vol. XXVI (1928), s. 166; Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar*, s. 20; Bayasah, *İh Mongol Ulsın*, s. 7; Erich Haenisch, *Chinesische Gesandtenberichte*, s. VIII; Mönhzaya, *Monggol Tatar-un bürin temdeglel*, Har Mörön 1979, s. 3.

9 Zhou Mi, *Cidong ye yu*, Shanghai 1939, s. 244.

10 Hem etnik bir grup hem de bölge adı olan bu terim ile, *Tunguz Cürcen*ler kastedilmektedir. *Cürcen*lerin ilk ortaya çıkıp güçlendiği coğrafya, *Doğu Mançur*ya ve *Amur Nehri*'nin güney havzasıdır. *Tunguzca* konuşan bu millet, X. ve XI. yüzyıllarda *Kitan*lara karşı ayaklanıp *Jin Hanedanlığı*'nı kurmuştur, bkz. Franke, "The Chin Dynasty", c. VI, s.216-219.

11 Erich Haenisch, *Chinesische Gesandtenberichte*, s. IX.

ortaya koymuştur[12]. *Wang Guo wei*'nin araştırmaları sayesinde elde edilen bilgilere göre *Shao Hung, Huadong* vilayeti askerî kumandanlığında *si ci i guang*[13] rütbeli bir memur iken *Yan jing* şehrinde bulunan *Moğol* kumandanı *Mukali*'ye elçi olarak gönderilmiştir[14]. Fakat bu görev, doğrudan hükümet tarafından değil ve *Huadong* vilayeti komutanlığından verilen askerî bir görev idi. Eserde "geçen yıl, *Ak Ejderha Yılı* (6 Şubat 1220-24 Ocak 1221 arası)", "şimdi *Ak Yılan Yılı*'dır (25 Ocak 1221-12 Şubat 1222 arası)"[15] ibarelerinden, *Shao Hung*'un 1220 yılını *Moğollar* arasında geçirip 1221'de *Yan jing* şehrindeki *Moğol* komutanı *Mukali*'nin karargâhına vardığını anlayabiliriz. Oradan geri dönüşünde, misyonunu başarıyla yerine getirmekle beraber *Moğollar* hakkında zengin bilgi içeren raporunu (yani *Meng Ta pei lu* adlı eseri) hazırlamıştı[16].

Meng Ta pei lu'nun, günümüze ulaşan sekiz nüshası mevcuttur[17]. Bu nüshaların çoğu, *Yuan* dönemi âlimlerinden *Tao Zong Ni*'nin *Shou fu* mecmuasında yer alan kopyanın istinsahı niteliğindedir. Bu nüshalar şunlardır:

1. *Shou fu* mecmuasındaki nüsha,
2. *Li dai xiao shi* mecmuasında yer alan nüsha,
3. *Gu jin shuo hai* mecmuası nüshası,
4. *Zhingnan siao shi* mecmuasındaki nüsha,
5. *Cao Yuan Chun*'a ait *Chian zhin tang* dizisi içinde yer alan ve *Meng Ta pei lu Hakkında İnceleme* adı altında istinsah edilen nüsha,
6. *Qing Devleti*'nin *Guangxu* döneminin 27. senesinde (1902) yapılan istinsahı,
7. *Sun zhen bai xiao shu* mecmuasındaki nüsha,
8. *Lo Zhen yue* tarafından yapılan istinsah.

---

12 Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar*, s. 22.

13 *Umumî karargâh kumandanı*, bkz. Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar*, s. 85.

14 Bkz. metin, *Wang Guo wei* tarafından *Meng Ta pei lu* için yazılan Sonsöz.

15 Bkz. metin, *Meng Ta pei lu*, [4b].

16 Erich Haenisch, *Chinesische Gesandtenberichte*, s. X; ayrıca bkz. metin, *Wang Guo wei* tarafından *Meng Ta pei lu* için yazılan Sonsöz.

17 Bayasah, *İh Mongol Ulsın*, s. 13.

MENG TA PEİ LU,
MOĞOL TATARLARININ
UMUMÎ TARİHİ,

Shao Hung

Devletin Kuruluşu

[1a] *Tatarlar*ın menşei, *Sha to*'nun[1] bir şubesine dayanmaktadır ve ilk ortaya çıktıkları yer, *Kitanlar*ın kuzeybatısıdır.
[İncelediğimizde, burada bahsedilen *Sha to*'nun bir şube kabilesi de *Ak Tatarlar*dır. *Yuan shi*'deki *A la wu si Ti ji Huli'nin*[2] *Tarihi* kısmında: "(O), *Shato Yingmen*'in neslinden gelir" denmiştir.]
Böylece, onların namı geçmişte çok yayılmamıştı. (*Tatarlar*) *Kara Tatar*[3], *Ak Tatar*[4] ve *Barbar Tatar*[5] olmak üzere üç kabileden oluşurlar.

[*Chao Ye Zamanından İtibaren Vuku Bulan Devlet ve Toplumla İlgili Hadiseler*[6], kitabının 2. cildi, 19. kısmındaki *Tatarlarla Olan Sınırımızda Tehlikenin Büyümesi* maddesinde şöyle denmiştir: "*Tatarlar*, vücudu sağlam ve muharebede usta bir millettir. *Çin* hududuna komşu yaşayanlara '*Medenî Tatar*'[7] denir. Onlar, buğday yetiştir ve yemeklerini dibi düz kazanda pişirip yerler. *Çin* hududundan uzak mıntıkalarda yaşayanlara ise 'Barbar *Tatar*' denir. Onlarda zırh ve teçhizat yoktur; sadece kemikten yapılan ok ucu kullanırlar. *Barbar Tatarlar*, *Kara* ve

---

1 Miladî VII. yüzyılda, *Fergana* bölgesinde oturan *Usun* kabilelerine ait topraklar ve orada yaşayan *Türkî* kavimlerdir, bkz. N. Ts. Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar*, Moskova 1975, s. 46. Bu kabileler hakkında geniş ve detaylı bilgi için bkz. Cevdet Gökalp, *Göktürk Devletinin Kuruluşundan Çingiz'in Zuhuruna Kadar Altaylarda ve İç Moğolistan'da Kabileler*, Ankara 1973, s. 19-84.

2 *Ala Kuş Tiğit Kuri*; *Ongut* kabile reisi olan *Ala Kuş Tiğit Kuri*'nin hayatı ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, *Cengiz Han'ın Türk Müşavirleri*, Ankara 2002, s. 305-322.

3 *Kara Tatarlar*, *Moğol İmparatorluğu*'nun çekirdeği olan *Tayçiut* ve diğer kabilelerdir, bkz. Pelliot P. et Hambis L., *Histoire des campagnes de Gengis Khan*, Leiden 1951, c. I, s. 4.

4 Dönemin *Ongut* kavminin, *Çin* kaynaklarında genellikle *Ak Tatar* olarak zikredildiği, ilk kez Pelliot tarafından tespit edilmiştir, bkz. Pelliot-Hambis, *Histoire des campagnes de Gengis Khan*, c. I, s. 4. Munkuev de bu fikri desteklemektedir, bkz. Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar*, s. 46.

5 Kuzey *Moğolistan*'da mevcut dağ ve ormanlarda yaşayan kabileler kastedilmektedir, bkz. Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar*, s. 46.

6 *Chao Ye Hui Ji*.

7 *Çin Seddi* ve ona yakın bölgelerde oturan *Ongut* kabilesi, bkz. J. Bayasah, *İh Mongol Ulsın tüühend holbogdoh hyatad hoyor survalj biçig*, Ulaanbaatar 2006, s. 191. *Ongut*lara dair teferruatlı bilgi için bkz. Abdülkadir İnan, "*Ongutlar'ın Menşei Meselesi*", *Belleten*, cilt VIII, sayı 31, Ankara 1944, s. 453-456.

Ak diye iki gruba ayrılır. *Hanwudai* (*Temuçin*) ise *Kara Tatarlar*dandır.

Chao ye Yılları Vekâyinâmesi, 133. bölümde şöyle denmektedir: "*Chao Si*'nin[8] 9. yılında (1139) *Jin* hükümdarı *Dan*, kendi amcası *Hu Le Mei*'ye *chao shi shi* unvanı verdikten sonra onu *Tangut Xi Xia*[9] ve *Tatarlar*la olan sınırları koruma komutanlığına atamıştı. *Tatarlar*, *Jin Hanedanlığı*'nın (*Jin Guo-Altın Devleti/Hanedanlığı*) [1b] kuzeybatısında yaşamaktadır. Onlardan, *Jin* ile komşu bölgelerde yaşayanlar *Medeni Tatar* olup yetiştirdikleri buğday ve pirinç ile beslenirler. *Çin* hududundan uzak yerlerde yaşayanlar ise *Barbar Tatar*'dır ve sadece av ile meşguldürler". Bu gibi kaynak bilgilere bakıldığında, *Tatarlar* arasındaki bu fark, çok eski zamanlara dayanmaktadır.

Beş Nesil Tarihin Dört Yabancı Vekâyinâmesi'nde[10]: "(Hükümdarımız), *Su Zhou* valisi *Xiu sheng chun*'u elçi olarak görevlendirdiğinde, *Kitanlar*dan ganimet olarak elimize geçen 250 adet yuvarlak kalkan, birkaç yüz tane ok ve yay gibi teçhizatın, *Yun zhou* memleketinde ikamet eden *Barbar Tatarlar*a hediye olarak verilmesini emretti" şeklinde yazar.

Kitan Devleti Tarihi'nin *Hükümdar Tiang Su'nun Yıllığı* kısmında: "*Yen Lu Da shi* namında bir zat, *Hei shui Nehri*'ni geçerek *Ak Tatarlar*ın kralı olan *xian wen*[11] unvanlı *Chuan guan* ile görüşmüştür" demektedir. Yukarıda bahsettiğimiz kısımlar, *Barbar* ve *Ak Tatarlar*ın tarih kaynaklarında ilk kez zikredildiği yerlerdir.]

*Ak Tatarlar*ın yüzleri güzel ve tabiatları da naziktir; anne babalarına çok iyi bakarlar. Anne veya babaları vefat ettiğinde, ağlarlarken yüzlerini bıçakla keserler. *Hung*, yani ben de onların memleketinde

---

8 *Güney Song Hanedanlığı*'nın kurucusu İmparator *Gaozong*'un, 1131-1162 yılları arasını kapsayan dönemidir, bkz. Munkuev, *Polnoe opisanie Mongolo-Tatar,* s. 45.

9 Kuzeybatı *Çin*, yani bugünkü *Kansu* vilayeti, *Tibet* topraklarının ufak bir parçası ile *İç Moğolistan*'ın *Ordos* bölgesini kapsayan coğrafyada, *Toba*ların uzantısı olarak 1038 yılında kurulmuş bir devlettir. Bu devlet, *Moğol İmparatorluğu* taarruzuna uğrayarak 1209 yılında tâbiiyeti kabul etmiş ve *Cengiz Han*'ın *Hârezm* seferi sırasında başkaldırdığı gerekçesi ile 1227 yılında tamamen yok edilmiştir, bkz. Eberhard, *Çin Tarihi,* s. 244-245.

10 *Wudai shi si*.

11 Bu unvan, *Kitan Devleti*'nde küçük boy ve aşiret reisleri için kullanılmaktaydı. Bunun dışında, devlet memuru ve komutanlara da verilebilirdi, bkz. Bayasah, *İh Mongol Ulsın*, s. 195.

gezerken yakışıklı, yüzünde bıçak izi olan kimselere "Siz *Ak Tatarlar*dan mısınız?" diye sorduğumda, "evet" cevabını verdiler. Aslında onlar, bizim *Çin* memleketinden esir aldıkları gençlerimizin etkisi sayesinde medeni ve mütevazı bir tabiata sahip olmuşlardır. Onlarla tanıştığımda, bana karşı çok nazik davrandılar. Bugünlerde bu kabileyi *Tatar* Hükümdarı *Cengiz Han*'ın kızı olan prenses[12] idare etmektedir.

[*Yuan shi* içinde yer alan *A la wu si Ti ji Huli'nin Tarihi*'nde: "Onun (*Ala kuş Tigit Kuri*) en küçük oğlu *Bo yao he*, prenses *A la hai Be ji* ile evlendi. Prenses çok akıllı ve yetenekli biriydi. Hükümdar, bizzat orduyu alıp dört tarafa harbe çıktığında (*Alahay Beki*) memlekette kalıp ordu ve sivil işleri vekâleten yönetmektedir. Hatta geçici bir süre, *Moğol Devleti*'nin işlerini de yürüttü" şeklinde kaydedilmiştir. Ama *Meng Ta pei lu*'da bu prenses, *Ak Tatarlar*ın reisi olarak kaydedilmiştir.]

[2a] Az bir süre önce bizim *Song Hanedanlığı*'mıza elçi yardımcısı olarak gelen *Subuhan*, *Ak Tatarlar*dandır.

[*Moğolların Gizli Tarihi*'nin[13] ek olan 1. kısmında: "*Cengiz Han* tarafından *Song Hanedanlığı* ile barış yapmak için *Subuhan* idaresinde gönderilen elçiler yoldayken, *Çin* hükümdarı tarafından alıkonmuşlardır. Buna çok sinirlenen *Cengiz Han*, *Köpek (İt) Yılı*'nda (1214) *Jin Hanedanlığı*'na karşı yürümüştür"[14] denmektedir. Bu *Subuhan*'ın, *Meng Ta pei lu*'da bahsedilen *Subuhan* ile aynı zat olduğu kesindir. O, muhtemelen, *Ak Yılan Yılı*'nda (1221) tekrar elçi olarak *Song Hanedanlığı*'na gitmiştir. *Liu Shi xiu* tarafından kaleme alınan *Song Hanedanlığı Hükümet Külliyatı Zeyli*[15] kitabının 15. kısmında: "*Jiading*'in[16] 14. yılı, yani *Ak Yılan Yılı*'nda (1221), *Tatar* elçisi *Shiheha*

[12] *Alahay beki*; Reşîdüddin'in kaydettiğine göre bu isim *Alakay beki* olup *Cengiz Han*'ın baş hatunu *Börte fucin*'den doğan üçüncü kızı idi, bkz. Reşîdüddin Fazlullah Hemedânî, *Câmi' el-Tevârîh-i Reşîdüddîn Fazlullah Hemedânî*, (tas. Muhammed Rûşen-Mustafa Mûsevî), Tahran 1373, c. I, s. 301.

[13] *Yuan chao mi shi*.

[14] *Moğolların Gizli Tarihi*, Türkçeye çeviren Ahmed Temir, Ankara 1948, s. 172.

[15] *Song zhong dian ce*.

[16] *Güney Song Hanedanlığı*'nın dördüncü hükümdarı *Ningzong*'un (1194-1224) 1208-1224 yılları arasındaki dönemi, Çin tarih yazıcılığında *Jiading* devri olarak anılmaktadır. Teferruatlı bilgi için bkz. Richard L. Davis, "The Reigns of Kuang-

HEİ TA SHİ LU,
KARA TATARLAR'A DAİR
MUHTASAR,

Peng Da Ya ve Xiu Ting

Kara Tatarlar Devleti

[1a] *Kara Tatarlar*, {Kuzey *shan yu*[116]} kendi devletlerine, *Büyük Moğol Devleti*[117] adını vermişlerdir. *Gobi Çölü*'nde *Mongol* (yani *Moğol*) adlı bir dağ bulunmakta ve *Tatar* dilinde *gümüş* anlamına gelmektedir. *Cürcenler* devletlerini *Büyük Altın Devleti (Jin Hanedanlığı)* diye adlandırdığından, *Tatarlar* da kendi devletlerini *gümüş*[118] diye adlandırmışlardır.

[İncelediğimizde *men u* veya *meng wa* adları, zaten *Cürcenler*in devlet teşkilatından birkaç yüzyıl önce kaleme alınan *Yeni Tang Tarihi*[119] ve *Eski Tang Tarihi*'nde[120] zikredildiğinden, yukarıda bahsolunan fikrin asılsız olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey *shan yu* kavramı, yani *Kara Tatarlar*ın memleketinin, eski zamanda, *Kuzey Han* döneminde *Xiong nu*, yani kuzey *shan yu* olduğunu göstermek amacıyla kullanılmıştır. Söz konusu kelimenin, parantez içinde yazılması ise *Peng Da Ya* tarafından yapılmıştır. Günümüzde bazı araştırmacıların, bunun *Xiu Ting* tarafından eklendiğini öne sürmeleri yanlıştır.]

Kara Tatar Reisinin Unvanı

Kudreti fazlasıyla abartılan reislerinin çocukluk adı *Tie mo chen*[121], yine fazlasıyla abartılı unvanı *Cheng shi si* (*Cengiz*)'dir. Şimdiki hü-

---

[116] *Hun Devleti* geleneğinde *Teoman*'dan itibaren *Han* ve hükümdar, *shan yu* ya da *chan yu* unvanını kullanmaktaydı. Bu kelimenin, *Moğolca*daki *Sain*, yani *iyi* kelimesinden türemiş olduğu da iddia edilmektedir. Buna göre, *iyi hükümdar* anlamına gelir, bkz. G. Sühbaatar, *Mongolchuudiin Ertnii Övög*, Ulaanbaatar 1980, s. 204-205. O yüzden, kuzey *shan yu* derken *Hun Devleti* kastedilmektedir.

[117] *Da Meng Guo* olarak kaydedilmiştir. Gerçekten, *Cengiz Han*'dan *Kubilay*'a kadarki dönemde devlet adı, *Yeke Monghol Ulus* (*Büyük Moğol* Devleti) idi. Bunun en somut göstergesi, *Güyük Han*'ın *Papa*'ya gönderdiği mektubunda "Mungke tengri-yin kucun-dur *Yeke Mongyol Ulus* un dalai-yin qan jarliq" demesidir, bkz. P. Pelliot, *Les Mongols et la Papaute, Extrait de la Revue de l'Orient Chrétien*, 3e serie, III (XXIII), Nos 1 et 2 (1922-23), Paris 1923, s. 22.

[118] *Moğolca*da gümüşe *mönggü* denmektedir, bkz. Ferdinand D. Lessing, *Moğolca-Türkçe Sözlük*, (Çev. Günay Karaağaç), Ankara 2003, c. I, s. 855. Çincede *Moğol* adı *Meng-u* olarak yazıldığından, karışıklık meydana gelmiştir.

[119] *Xin Tang shu*.

[120] *Jiu Tang shu*.

[121] *Cengiz Han*'ın çocukluk adı *Temuçin*'i, *Çincede* bu şekilde yazmaktadırlar.

kümdarının çocukluk adı *Wo ku tai* (*Ögetey*)'dir. Onun haricinde, yine fazlasıyla mübalağa edilen unvanlara sahip sekiz kişi daha vardır.

[2a] [Mülahaza ettiğimizde, bu sekiz kişi şunlar olmalıdırlar: *Taizu*'nun kardeşi *Coçi Hasar*'ın oğlu *Ye gu* (*Ehu*), *Hachi wen* (*Haçi'un*)'in oğlu *An zhi ji luo* (*Alçiday*), *Taizu*'nun kardeşi *Tie mu ge* (*Temüge*), *Bie li gu tai* (*Belgutay*), *Taizu*'nun büyük oğlu *Shu qi* (*Coçi*)'nin oğlu *Ba duo* (*Batu*), ikinci şehzade *Cha ha tai* (*Çağatay*), dördüncü şehzade *Tolie* (Toluy)'nun oğlu *Men ge* (*Mengu Han*) ve *Taizong Wogutai Han* (*Ögetey Han*). *Moğolların Gizli Tarihi*'nde "*Taizu* şöyle buyurur: *Ha sa er* (*Hasar*), *Ali ji luo* (*Alçiday*), *Wo chi zin* (*Otçigin*) ve *Bo li gu tai* (*Belgutay*), dört kardeşim! Emrinizde olan memleketler, oğullarınıza veya torunlarınıza miras kalacaktır. Benim de yerimi oğullarımdan biri alacaktır"[122] denmiştir. O zaman *Taizu*'nun kardeşleri, kendilerine has memleket ve bölgelere sahip olmuşlardı. Ama onların çocukları ve torunları henüz unvan ve mülkiyete sahip olmadıklarından böyle söylenmiştir. *Hârezm* muharebesinden sonra şehzadelere geniş toprak ve ülkeler verilmişti; *Cengiz*'in dört oğlunun her birine kendi topraklarında han denilmeye başlandığından, *Taizong* da *Büyük Han* olarak anılmıştır.]

Kara Tatar Reisinin Oğulları

[2b] Oğulları şunlardır: *Kou duan*[123], *Kou chu*[124], *He xi*[125] {kendisi sözde veliaht olmuştu. *Çince* yazıyı da öğrenmişti. Onun hocasının adı *Ma Lu Shi*'dir} ve *He li zhi*[126].

[*Yuan shi* içinde yer alan *Hükümdar Ailesi Hakkında* isimli kısımda: "*Taizong Han*'ın yedi tane oğlu vardır. Bunlar, şunlardır: En büyüğü

[122] *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 180-181.

[123] *Ögetey Han*'ın ikinci oğludur. *Câmi' el-Tevârîh*'te *Kutan* şeklinde yazılmıştır, bkz. Reşîdüddin, *Câmi' el-Tevârîh*, c. I, s. 623.

[124] *Ögetey Han*'ın üçüncü oğludur. Gerçek adı *Küçü*'dür, bkz. Reşîdüddin, *Câmi' el-Tevârîh*, c. I, s. 624.

[125] *Ögetey Han*'ın beşinci oğludur ve gerçek adı *Kaşin*'dir, bkz. Reşîdüddin, *Câmi' el-Tevârîh*, c. I, s. 625.

[126] *Ögetey Han*'ın dördüncü oğludur ve gerçek adı *Garaçar*'dır, bkz. Reşîdüddin, *Câmi' el-Tevârîh*, c. I, s. 625.